

Марат Еркінұлы Әшірбеков

Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясы, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: marat.kz08@mail.ru

ЖЕРДІ ӨЗ БЕТІМЕН ИЕМДЕНУ ТҮРІНДЕГІ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫ КВАЛИФИКАЦИЯЛАУ МӘСЕЛЕСІ

Аннотация. Бұл мақала жердің құқықтық қатынастарын реттеудің, жерге жеке меншік құқығын қорғаудың өзекті мәселелеріне, сондай-ақ әлеуметтік-экономикалық және нормативтік құқықтық сипаттағы мәселелерге әкелетін өз еркімен жерді иемдену сияқты негативті қоғамдық қауіпті құбылыстың алдын алу және ескертуге арналған.

Сонымен қатар, аталған мақалада Қазақстан Республикасында және жақын шет елдерде жерді өз бетімен басып алғаны үшін әкімшілік жауапкершілік мәселелері қамтылған. Қолданыстағы заңнама нормаларын зерттеу нәтижелері бойынша жерді өз бетімен басып алу ұғымын авторлық анықтау ұсынылды, «әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасы Кодексінің 136-бабында көзделген құқық бұзушылықты саралау мәселелері-жерге мемлекеттік меншік құқығын бұзу мәселелері талданды. Жерге мемлекеттік меншік құқығын бұзғаны үшін жауапкершілікпен қатар жеке меншікті осындай бұзғаны үшін жауапкершілік енгізу ұсынылады. Жерді әкімшілік құқық бұзушылықтардың аралас құрамдарынан өз бетімен басып алуды шектеу мәселесі зерделенді. Құқық бұзушылықтың осы түрінің алдын алу және оны жасаудың алдын алу мәселелері қаралды.

Түйінді сөздер: жер учаскесін рұқсатсыз алу, жер телімі, құқық бұзушылық, біліктілік, құқық бұзушылық белгілері, құқық белгілейтін құжат.

Аширбеков Марат Еркенович

Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан, г. Нур-Султан, Республика Казахстан, e-mail: marat.kz08@mail.ru

К ВОПРОСУ КВАЛИФИКАЦИИ АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРАВОНАРУШЕНИЯ В ВИДЕ САМОВОЛЬНОГО ЗАХВАТА ЗЕМЛИ

Аннотация. Настоящая статья посвящена актуальным проблемам регулирования земельных правоотношений, охране права собственности на землю, а также профилактике и предупреждению такого негативного общественно-опасного явления как самовольный захват земли, возникающим в этой связи проблемам социально-экономического и нормативного правового характера. Наряду с этим, в указанной статье освещены вопросы административной ответственности за самовольный захват земли в Республике Казахстан и странах ближнего зарубежья. По результатам исследования норм действующего законодательства предложено авторское определение понятия самовольного захвата земли, проанализированы проблемы квалификации правонарушения, предусмотренного статьей 136 Кодекса Республики Казахстан «Об административных правонарушениях» - нарушение права государственной собственности на землю. Наряду с ответственностью за нарушение права государственной собственности на землю предлагается ввести ответственность за аналогичное нарушение частной собственности. Изучен вопрос разграничения самовольного захвата земли от смежных составов административных правонарушений. Рассмотрены вопросы профилактики данного вида правонарушений и предупреждения его совершения.

Ключевые слова: самовольный захват земли, земельный участок, правонарушение, квалификация, признаки правонарушения, правоустанавливающий документ.

Ashirbekov Marat Erkenovich

The Academy of Law Enforcement Agencies under the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan c., the Republic of Kazakhstan, e-mail: marat.kz08@mail.ru

ON THE ISSUE OF QUALIFICATION OF AN ADMINISTRATIVE OFFENSE IN THE FORM OF UNAUTHORIZED SEIZURE OF LAND

Abstract. This article is devoted to urgent problems of regulation of land relations, the protection of land ownership, as well as the prevention and prevention of such a negative socially dangerous

phenomenon as unauthorized land seizures that arise in this regard, problems of a socio-economic and regulatory legal nature.

Along with this, this article highlights the issues of administrative responsibility for unauthorized seizure of land in the Republic of Kazakhstan and neighboring countries. Based on the results of a study of the norms of current legislation, the author's definition of the concept of unauthorized seizure of land is proposed, the problems of qualifying an offense provided for in article 136 of the Code of the Republic of Kazakhstan «On Administrative Offenses» are analyzed - violation of the right of state ownership of land. Along with liability for violation of state ownership of land, it is proposed to introduce liability for a similar violation of private property. The question of distinguishing between unauthorized seizure of land from related administrative offenses has been studied. The issues of prevention of this type of offenses and prevention of its commission are considered.

Key words: unauthorized land seizures, land plot, offense, qualification, signs on offense, title document.

Жерді заңсыз иемдену жер қатынастары саласындағы ең кең таралған құқық бұзушылықтардың бірі болып табылады, ол үшін Қазақстан Республикасының заңнамасында әкімшілік жауапкершілік қарастырылған («Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасы Кодексінің 136-бабы - жерге мемлекеттік меншік құқығының бұзылуы [1] (бұдан әрі - Кодекс). Бұл бап жер учаскесіне мемлекеттік меншік құқығын қорғауға бағытталған, оның мазмұны тек мемлекеттің мүдделеріне ғана қатысты.

Соңғы жылдары республикада анықталған жер учаскелерін заңсыз басып алу деректері күрт өсті. Прокурорлардың жер заңнамасының сақталуын тексеру нәтижелері осыған дәлел.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің «Qatqor» электронды ресурсының «Ақпараттық қызметтер» мәліметтері бойынша 2014 жылдан бастап жоғарыда аталған Кодекстің 136-бабында (бұрын 118-бап) көзделген әкімшілік құқық бұзушылық істер санының өскені байқалады.

Егер 2014 жылы республиканың соттары мен уәкілетті мемлекеттік органдары талданған санаттағы әкімшілік құқық бұзушылық туралы 752 іс қараған болса, келесі 2015 жылы 1089 іс қаралды, 2016 жылы-2840 іс.

Сондай-ақ, 2017 жылдан бастап Бас прокуратураның бастамасымен уәкілетті мемлекеттік органдардың қызметін жандандырудың нәтижесінде, аталған санаттағы құқық бұзушылықтардың санын 2017 жылы 1880 фактіге және 2018 жылы 1339-ға дейін төмендетуге мүмкіндік туды [2].

Прокурорлық тексеру нәтижелері бойынша құқық бұзушылықтардың негізгі себептері:

- уәкілетті орган Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің Жер ресурстарын басқару комитеті тарапынан (бұдан әрі - Комитет) мемлекеттік бақылаудың әлсіреуі. Комитеттің жер учаскелерін беру, пайдалану және сегментацияны қашықтықтан бақылау мүмкіндігі жоқ. Комитеттің көпшілік жұмысы

жүйелік мәселелерді шешуге мүмкіндік бермейтін рейдтік тексерулерге бағытталған;

- жер учаскелеріне құқық берудің күрделі және ашық емес тәртібі, оның ішінде тендерлер бойынша жұмыстардың сапасыз ұйымдастырылуы. Алайда, Комитетте жер учаскелеріне қатысты өткізілген, жалғасатын және жоспарланған тендерлер туралы нақты ақпараттар жоқ;

- жеке тұрғын үй салу үшін жер учаскелерін күту парақтарының дұрыс рәсімделмегендігі. Тиісті учаскелерді, оның ішінде бос жерлердің тапшылығымен байланысты учаскелерді дайындау бойынша жұмыстардың жеткіліксіздігі;

- елді мекендердің қала құрылысы құжаттамасының болмауы. Егжей-тегжейлі жоспарлардың нашар өндірісі. Жергілікті әкімдіктердің елді мекендерді дамыту жоспарларын жаңартуға қызығушылығының болмауы. Қаржыландырудың жетіспеушілігі;

- пайдаланылмаған жерлерді айналымға қайтару бойынша тиімсіз жұмыс [3].

Тәжірибе көрсеткендей, уәкілетті мемлекеттік органдар заң бұзушыларға (жер басып алушыларға) жүгінген кезде қолданыстағы заңнама нормалары келесі құқықтық, ұйымдастырушылық және іс жүргізу проблемаларына тап болады:

- құқық бұзушылықты саралау, әкімшілік құқық бұзушылықтың мәнін анықтау мәселелері;

- жерді өз еркімен заңсыз иемдену белгілерін әкімшілік құқық бұзушылық құрамымен байланысты егжей-тегжейлі салыстырудың қажеттілігі;

- әкімшілік жауапкершілікке тартудың ескіру мерзімдерін, сондай-ақ жерді өз еркімен заңсыз иемдену салдарын белгілеу;

- әкімшілік құқық бұзушылықтың белгілері мен Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 201-бабы 1-бөлігінің (бөтен жер учаскесін заңсыз басып алу) арасындағы айырмашылығын анықтау.

Жерді өз еркімен заңсыз иемдену нысанын анықтау үшін осы қылмыстың мәнін дәл анықтау қажет, ол:

1) жер учаскесі - оған құқығы жоқ тұлға заңсыз иеленген жер қатынастары

субъектілеріне белгіленген тәртіппен берілген, жабық шекарада берілген жер учаскесі ретінде. Сонымен бірге, біздің ойымызша, су қоймасы бар жер телімін заңсыз иелену құқық бұзушылықтардың жиынтығы бойынша анықталуы керек (Кодекстің 136 және 141-баптары);

2) жердің бір бөлігі, оның ішінде құнарлы қабаты.

Мысалы, басқа біреуге тиесілі жер учаскесінің бір бөлігін жеке меншік құқығымен иеленіп алу (меншік иесімен ауызша келісім бойынша) жер учаскесінің құқығын растайтын құжаты жоқ адамның жерді пайдалануы ретінде қарастырылады. Егер жер учаскесінің бір бөлігі орман алқабының бір бөлігін басып алуға байланысты ұлғайтылған болса, біздің ойымызша, бұл әрекет Кодекстің 142-бабына сәйкес (Орман қоры учаскелерін сатып алу-сату, сыйға тарту, кепілге беру, заңсыз иелену және айырбастау, сондай-ақ орманға мемлекеттік меншік құқығын бұзатын орман пайдалануды жүзеге асыру құқығын заңсыз басқаға беру) ретінде бағалануы керек.

Жердің құнарлы қабатын қолдану арқылы оны жердің өзінде (бақша, және т.б.) пайдалану дегенді білдіреді;

3) белгіленген тәртіппен куәландырылған жер учаскелерінің шекаралары. Егер жер учаскесінің шекаралары өзгертілмеген болса, бұл факт уәкілетті органмен расталған болса, онда жерді өз бетімен иеліктен шығару жағдайы болмады деп танылады. Бұл жағдайда бұл кадастрлық қате немесе лауазымды адамдардың жалған әрекеттері болуы мүмкін.

Жердің шекараларында тек шекара белгілері ғана емес, сонымен қатар жасанды қоршаулар да болуы керек. Егер қоршауды даулы аймақта басқа адам орнатса және бұл факт расталса, онда Кодекстің 136-бабына сәйкес тартылған тұлға, біздің ойымызша, әкімшілік жауапкершілікке тартылмайды.

Осылайша, жерді өз еркімен, заңсыз иемдену тікелей объектісі тез дамып келе жатқан нарықтық қатынастардың объектісі ретінде және жалпы материалдық әлемнің бөлігі болып табылады.

Прокурорлық қадағалау практикасын талдау, заңмен белгіленген тәртіпте көрсетілген мүліктің меншік иесінің немесе меншік иесі уәкілеттік берген басқа адамның ерік-жігері болмаған кезде, біреудің жерін пайдалану ретінде жерді заңсыз иемдену дерегін осылайша анықтауға мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта жерді өз бетімен, заңсыз иемдену ұғымына заңнамалық анықтама жоқ.

Осыған байланысты «жерді өз еркімен, заңсыз иемдену» ұғымына келесі анықтама ұсынылады - атқарушы органдардың осы жер учаскесін меншікке, жалға беруге және т.б. беру

туралы шешімі болмаған жағдайда жер учаскесін нақты пайдалануға қатысты адамдардың заңсыз әрекеті. Бұл құқық бұзушылық жерді пайдалану саласындағы заңмен реттелетін құқықтық қатынастарды бұзу арқылы жасалып, экономикаға және саналы жер пайдаланушыларға зиян келтіреді.

Сонымен бірге, Әкімшілік құқықбұзушылық туралы Кодекстің 136-бабының атауын келесідей өзгерту ұсынылып отыр: «Жерге мемлекеттік меншік құқығын бұзу». Сәйкесінше, осы баптың ережесі келесідей болуы керек: «Жер учаскелерін заңсыз иеленіп алу немесе айырбастау не жерге меншік құқығын тікелей немесе жанама нысанда бұзатын басқа да мәмілелер жасау, сондай-ақ уақытша иеленген жерді уақтылы қайтармау».

Бұл өзгерістер жоғарыда аталған баптың ережелері тек мемлекеттік меншікке қатысты жасалған құқықбұзушылықтар үшін әкімшілік жауапкершілікке тартылатындығына байланысты ұсынылады. Сонымен бірге, Негізгі Заңның 6-бабының 1-бөлігіне сәйкес, «Қазақстан Республикасында мемлекеттік меншік пен жеке меншік танылады және бірдей қорғалады» [4].

Осылайша, ұлттық заңнамадағы кейбір қайшылықтарды жою адам құқықтарын сақтаумен айналысатын халықаралық ұйымдардың талаптарына сәйкес келеді [5], Еуропалық Адам құқықтары сотының шешімдері [6], Германия [7] және Франция [8] сияқты дамыған демократиялық елдердің, сондай-ақ жақын шетелдердің, сонымен қатар кейбір серіктес елдерінің заңнамаларын мысал ретінде келтіруге болады.

Мәселен, Ресей Федерациясының «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» кодексінің 7.1-бабында жер учаскесін өз бетімен иемденгені үшін әкімшілік жауапкершілік қарастырылған:

- жер учаскесін немесе жер учаскесінің бір бөлігін заңсыз иемдену, оның ішінде Ресей Федерациясының заңнамасы бойынша көрсетілген жер учаскесіне құқығы жоқ тұлғаның жерді пайдалануы [9].

«Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Украина Кодексінің 53-1-бабы (жер учаскесін заңсыз иемдену) жылжымайтын мүліктің иесіне қатысты жер учаскесін заңсыз алып қою үшін әкімшілік жауапкершілікті реттейді [10].

Қырғыз Республикасының «Бұзушылықтар туралы» Кодексінің 173-бабында жерге орналастыру ережелерін бұзғаны, соның ішінде жерге орналастыру жобаларының ережелерін бұзғаны үшін, сондай-ақ ауылшаруашылық жерлерін ауылшаруашылық өндірісі үшін пайдалану тәртібін бұзғаны үшін жауапкершілік қарастырылған [11].

Осылайша, жерді өз еркімен, заңсыз иемденгені үшін әкімшілік жауапкершілікті құқықтық реттеудің шетелдік тәжірибесі меншік түріне қарамастан жылжымайтын мүлікке құқықтардың тең қорғалуын көрсетеді. Біздің ойымызша, бұл жағдай нарықтық қатынастардың одан әрі дамуына, сондай-ақ республикамыздың әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына енуіне ықпал етеді.

Жерді өз бетімен, заңсыз иемденудің объективті жағынан міндетті белгілері болып келесі әрекеттер табылады.

Біріншіден, жер учаскесін немесе жер учаскесінің бір бөлігін заңсыз иемдену жер учаскесіне әр түрлі ғимараттарды орналастыру арқылы иеленумен байланысты белсенді іс-қимылдардан, сондай-ақ меншік иелерінің оған еркін кіруіне жол бермеу мен бірге, басқа да шаралардан көрінеді. Сонымен қатар, егер жерді басып алу кезінде кінәлі адамның басқа біреудің мүлкін бүлдіруге немесе жоюға бағытталған іс-әрекеттері нәтижесінде айтарлықтай залал келтірілген болса, онда олар Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 202 бабы «Бөтеннің мүлкін қасақана жою немесе бүлдіру» бойынша жауапқа тартылуы мүмкін. 204-бап - «Бөтеннің мүлкін абайсызда жою немесе бүлдіру» [12].

Сонымен қатар, жерді өз бетімен, заңсыз иемдену кезінде жерді заңды пайдаланудың негіздері туралы нақты түсінік болу қажет. Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің (бұдан әрі - Азаматтық кодекс) [13] 193-бабында, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Жер кодексінің (бұдан әрі - Жер кодексі) [14] 42 және 64-баптарында көрсетілген.

«Жылжымайтын мүлікке құқықтарды мемлекеттік тіркеу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 1-бабы 16) тармақшасына сәйкес құқық белгілейтін құжаттар негізінде жылжымайтын мүлікке құқықтар (құқық ауыртпалықтары) туындайтын, өзгертілетін және (немесе) тоқтатылатын құжаттар белгіленген. Жылжымайтын мүлікке құқықтарды тіркеу рәсімі куәгердің электрондық цифрлық қолтаңбасымен электрондық цифрлық нысанда, түпнұсқа қағаз құжаттағы мәліметтерді толығымен шығаратын электрондық құжат деп түсінетін, құқық белгілейтін құжаттың электрондық көшірмесін пайдалануды қарастырады. Осы Заңның 24-бабының 1-тармағына сәйкес, міндетті мемлекеттік тіркеуге жатпайтын жылжымайтын мүлікке құқықтарды (құқықтар ауыртпалықтарын), сондай-ақ бұрын туындаған құқықтарды (құқықтар ауыртпалықтарын) қоспағанда, жылжымайтын мүлікке және мемлекеттік тіркеудің өзге де объектілеріне құқықтарды (құқықтар ауыртпалықтарын) рас-

тайтын құқық белгілейтін және басқа да құжаттар тіркеу сәтінде оларға қойылатын Қазақстан Республикасы заңнамасының талаптарына сәйкес келуге тиіс [15]. Осыған сүйене отырып, құқық белгілейтін құжаттарды анықтаған кезде уәкілетті органдармен рұқсат етілмеген құрылымды, қоршауды және т.б. салған адамның нақты не істегенін анықтауы керек. Мысалы, жер учаскесінде сауда дүңгіршегінің салынуы берілген жер учаскесіне меншік құқығының немесе жалдаудың (қосалқы жалдаудың) болуын білдіреді. Тиісті құжаттары болмаса, нысан иесі өзінің мәртебесін дәлелдеуге, сондай-ақ жылжымайтын мүлікке билік ете алмайды.

Осыған байланысты, жер учаскесін өз еркімен, заңсыз иемденудің белгілері анықталған кезде, Азаматтық кодексінің 117-бабының 1 және 3-бөлімдерінің талаптарына сәйкес, жылжымайтын мүлікке (жылжымайтын заттар) жер учаскелері, ғимараттар, құрылыстар, көпжылдық екпелер және жермен тығыз байланысты өзге мүлік, яғни орнынан олардың мақсатына сай емес шығынсыз ауыстыру мүмкін болмайтын объектілер жатады. Ақша мен бағалы қағаздарды қоса алғанда, жылжымайтын затқа жатпайтын мүлік жылжымалы мүлік деп танылады. Заңнамалық актілерде көрсетілген жағдайларды қоспағанда, жылжымалы заттарға құқықтарды тіркеу талап етілмейді.

Осылайша, уақытша ғимараттар және жермен тығыз байланысы жоқ басқа құрылыстар жылжымайтын мүлік ретінде бола алмайды.

Жерді өз еркімен, заңсыз иемденудің және оның заңсыз сатылуының субъективті жағының ерекшеліктері.

Қарастырылып отырған құқықбұзушылықтың белгілерін анықтаған кезде, жер учаскесін немесе оның бір бөлігін өз бетімен иемденуді жеке және заңды тұлғалар, оның ішінде лауазымды адамдар да жүзеге асыра алатындығын ескеру қажет. Субъективтік жағының міндетті ерекшелігі - тура ниет. Ниеттің жоқтығы іс жүргізуді тоқтатуға негіз болып табылады. Бұл құқық бұзушылықтың субъективті жағының қосымша белгілері мақсат - жерді пайдалану және себеп - жеке пайда. Бірақ, сонымен бірге олар ниет анықтауға әсер ете алады. Мысалы, жер учаскесін жеке пайдалану үшін емес, оның учаскесін жануарлардан қорғау үшін қоршау, біздің ойымызша, Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 136-бабына сәйкес әкімшілік құқық бұзушылық болып табылмайды.

Осыған байланысты, жер учаскесін өз бетімен, заңсыз иемденуді анықтау мақсатында уәкілетті органдардың лауазымды тұлғалары:

- жерді немесе оның бір бөлігін заңсыз иемдену және пайдалану фактісіне талдау жасайды;

- жеке басын куәландыратын құжаттардың болуын анықтайды;

- жер учаскесі мен заңсыз құрылыстың иесін анықтайды;

- бұзушылықтың міндетті белгілерін талдайды;

- көрсетілген әкімшілік құқықбұзушылықпен соған байланысты құқық бұзушылықтың құрамын ажыратады;

- жерді өз еркімен, заңсыз иемдену уақытын белгілейді, өйткені бұл құқық бұзушылық тек оны пайдалану тұрғысынан анықталады.

Осыған байланысты, уәкілетті мемлекеттік органдар жоғарыда көрсетілген талаптарды қатаң сақтаған жағдайда, олардың жерді өз еркімен, заңсыз иемденуге қарсы іс-қимылдарды іске асыруы тиімді болады.

Пайдаланылған ақпараттар көздерінің тізімі:

1. «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі [Мәтін]: практикалық нұсқаулық - Алматы: «Норма-К» баспасы ЖШС, 2018. - 508 б. - кітап.

2. Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитетінің веб-сайты / электрондық ресурс, шағымдану күні: 26.07.2019 ж. (<https://qamqor.gov.kz/portal/page/portal/POPageGroup/Services/Pravstat>).

3. Прокуратура органдарының жергілікті атқарушы органдардың 2015-2017 жылдарға арналған жер учаскелерін беру, пайдалану және бөлу туралы заңнаманың сақталуын тексеруі туралы ақпарат [Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасынан Құқық қорғау органдары академиясына сұратылған].

4. Қазақстан Республикасының Конституциясы [Мәтін] / электронды ресурс. Кіру режимі (http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_). Шағымдану күні: 30.05.2019 ж.

5. Sepulveda M., Banning T. Universal and Regional Human Rights Protection: Cases and Commentaries. San Jose, 2004. P. 373. Access mode (<http://www.hrc.ucepeace.org/files/universal%20and%20regional%20human%20rights%20protection.pdf>). Access date: 02.08.2019 ж.

6. The judgment of the European Court of Human Rights of 13 June 1979 in the case of Marx v. Belgium (Marckx v. Belgium) // European Court of Human Rights. Selected Decisions: In 2 vol. M., 2001. T. 1. 245 p. Access mode (<https://studylib.net/doc/6840957/judge-european-court-of-human-rights>). Access date: 11.08.2019.

7. Bürgerliches Gesetzbuch. Кіру режимі (<https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>). Шағымдану күні: 17.08.2019 ж.

8. France Civil Code (of French Guiana). Access mode (<https://landwise.resourceequity.org/records/652>). Access date: 27.08.2019.

9. Ресей Федерациясының 2001 жылғы 30 желтоқсандағы N 195-ФЗ Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі (2019 жылғы 17 маусымда енгізілген) (өзгертілген және толықтырылған, 07.01.2013 жылы күшіне енген) электрондық ресурс, Кіру режимі (http://www.consul-tant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/). Шағымдану күні 03.07.2019ж.

10. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Украина кодексі [мәтін]/электронды ресурс. Кіру режимі (https://kodeksy.com.ua/ka/kodeks_ukrainy_ob_administrativnyh_narushe-niyah/statja-53-1.htm). Шағымдану күні: 07.03.2019 ж.

11. «Құқық бұзушылықтар туралы» Қырғыз Республикасының Кодексі [мәтін] / электронды ресурс. Кіру режимі (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32113943#pos=6;-155). Шағымдану күні: 07.03.2019ж.

12. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі [Мәтін] / электронды ресурс. Кіру режимі (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252). Шағымдану күні: 05.03.2019 ж.

References:

1. «Akimshilik kukuk buzushylyk turaly» Kazakstan Respublikasynyn Kodeksi [Matin]: praktikalik nuskaulyk - Almaty: «Norma-K» baspasy» ZHSHS. 2018.- 508 b. - kitap.

2. Qazakstan Respublikasy Bas prokuraturasynyn Kukykyk statistika zhane arnaiy esepke alu komitetinin veb-sajty / elektrondyk resurs, kiru rezhimi (<https://qamqor.gov.kz/portal/page/portal/POPageGroup/Services/Pravstat>). Shagymdanu kuni: 26.07.2019 zh.

3. Prokuratura organdarynyn zhergiilikti atkarushy organdardyn 2015-2017 zhyldarga arналған zher uchaskelerin беру, paidalanu zhane bolu turaly zannamanyн saktaluyn tekseru turaly akparat [Qazakstan Respublikasy Bas prokuraturasynan Kuykyk korgau organdarynyn akademiyasyna suratylgan].

4. Kazakstan Respublikasynyn Konstituciyasy [Matin] / elektronды resurs, kiru rezhimi (http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_). Shagymdanu kuni: 30.05.2019 zh.
5. Sepulveda M., Banning T. Universal and Regional Human Rights Protection: Cases and Commentaries. San Jose, 2004. 373 p.. Access mode (<http://www.hrc.upeace.org/files/universal%20and%20regional%20human%20rights%20protection.pdf>) - Access Date: 02.08.2019.
6. The judgment of the European Court of Human Rights of 13 June 1979 in the case of Marx v. Belgium (Marckx v. Belgium) // European Court of Human Rights. Selected Decisions: In 2 vol. M., 2001. T. 1. 245 p. Access mode (<https://studylib.net/doc/6840957/judge--european-court-of-human-rights>) , Access Date: 11.08.2019.
7. Bürgerliches Gesetzbuch. Access mode (<https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>) - Access Date: 17.08.2019.
8. France Civil Code (of French Guiana). Access mode (<https://landwise.resourceequity.org/records/652>) - Access Date: 27.08.2019.
9. Resei Federaciyasynyn 2001 zhylygy 30 zheltoksandagy N 195-FZ Akimshilik kuckyk buzushylyk turaly kodeksi (2019 zhylygy 17 mausymda engizilgen) (ozgertilgen zhane tolyktyrylgan, 07.01.2013 zhyly kushine engen) elektronдыk resurs, kiru rezhimi (http://www.consul-tant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/) - internet kozderi, shagymdanu kuni 03.07.2019 zh.
10. Akimshilik kuckyk buzushylyk turaly Ukraina kodeksi [matin]/elektronдыk resurs, kiru rezhimi (https://kodeksy.com.ua/ka/kodeks_ukrainy_ob_administrativnyh_narushe-niyah/statja-53-1.htm), shagymdanu kuni 07.03.2019 zh.
11. «Kuckyk buzushylyktar turaly» Kyrgyz Respublikasynyn Kodeksi [matin] / elektronдыk resurs, kiru rezhimi (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32113943#pos=6;-155), shagymdanu kuni: 07.03.2019 zh.
12. Kazakstan Respublikasynyn Kylmystyk kodeksi [Matin] / elektronдыk resurs, kiru rezhimi (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252), shagymdanu kuni: 05.03.2019 zh.